

Joanna Nowak

Uniwersytet Jagielloński

Kraków

joanna.motyka@doctoral.uj.edu.pl

ZMIANA LICZBY URODZEŃ W POLSCE W KONTEKŚCIE WPROWADZENIA RZĄDOWEGO PROGRAMU RODZINA 500+

CHANGE IN THE NUMBER OF BIRTHS IN POLAND IN THE CONTEXT OF THE INTRODUCTION OF THE GOVERNMENT'S RODZINA 500+ PROGRAM

Zarys treści: Niekorzystna sytuacja demograficzna, w jakiej znajduje się Polska od połowy lat 90. XX wieku, postawiła przed kolejnymi rządami wyzwanie wprowadzenia instrumentów polityki rodzinnej, które korzystnie wpłynęłyby na zwiększenie liczby urodzeń. W lutym 2016 roku parlament Rzeczypospolitej Polskiej wprowadził Ustawę o pomocy państwa w wychowaniu dzieci. Celem artykułu jest ocena zmian liczby urodzeń w Polsce ukazanie w kontekście rządowego programu Rodzina 500+. Przedział czasu, dla którego dokonano analizy danych, obejmuje lata 2014-2017, w nielicznych fragmentach dane pochodzą z okresu 1991-2016. W pracy wyróżniono region o stosunkowo niskiej dzietności w południowo-zachodniej Polsce. Tworzą go województwa opolskie, śląskie, dolnośląskie. Z drugiej strony najkorzystniejsze wskaźniki dzietności na tle pozostałych województw zostały zanotowane w województwach pomorskim, wielkopolskim, mazowieckim oraz małopolskim. W 2016 roku urodziło się w Polsce ponad 12 tysięcy dzieci więcej niż w 2015 roku. Największe zmiany w liczbie urodzeń nastąpiły w województwach mazowieckim, małopolskim oraz wielkopolskim. W artykule przedstawiono dynamikę zmian liczby urodzeń, a także zestawiono rzeczywistą liczbę urodzeń z zakładaną w przygotowanej przez GUS „Prognozie ludności na lata 2014-2050”. W wyniku porównań stwierdzono niedoszacowanie prognozowanej liczby urodzeń dla wszystkich województw w Polsce. W kontekście celu artykułu sformułowano ocenę, że rządowy program Rodzina 500+ ma wpływ na zwiększenie liczby urodzeń. Potwierdzono również spostrzeżenia innych autorów, że zwiększona liczba urodzeń w pierwszych latach działania programu to efekt przyśpieszenia urodzeń odłożonych w czasie. Rządowy program Rodzina 500+ powinno się potraktować nie jako główne narzędzie polityki rodzinnej, lecz jako istotny instrument wspomagający.

Słowa kluczowe: polityka rodzinna, program Rodzina 500+, urodzenia, wskaźnik dzietności
Key words: family policy, Rodzina 500+ program, births, total fertility rate

Kryzys demograficzny – identyfikacja problemu

Sytuacja demograficzna Polski, a w szerszym kontekście także Europy, od wielu lat jest niekorzystna. Według teorii drugiego przejścia demograficznego tak Polska, jak i Europa są w fazie rozwoju demograficznego, która nie gwarantuje przez długi okres zastępowalności pokoleń oraz prowadzi do zmniejszenia się populacji (Pruszyński, Putz 2016, s. 128). W latach 2011-2015 współczynnik dzietności w Polsce wynosił poniżej 1,3 (www.stat.gov.pl), co w literaturze określa się *the lowest low fertility*, „najniższa z niskich dzietności” (Kohler, Billari, Ortega 2002, s. 642; Szukalski 2014b, s. 1). Także w innych krajach kryzysowa sytuacja stała się impulsem do wprowadzenia do polityk społecznych szeregu instrumentów służących podniesieniu poziomu urodzeń. W Polsce przykładem tych narzędzi są m.in.: urlop rodzicielski trwający 52 tygodnie, świadczenie rodzicielskie (tzw. kosiniakowe), urlop ojcowski, maluch na uczelni, Karta Dużej Rodziny, ulgi podatkowe, becikowe, świadczenia rodzicielskie. Z przeprowadzonych badań i doświadczeń szeregu państw wynika, że instrumenty polityki rodzinnej mają korzystny wpływ na podejmowanie decyzji o posiadaniu potomstwa (m.in. Björklund 2007, Durasiewicz 2011, Luci-Greulich, Thévenon 2013, *Raport Instytutu...* 2015). Należy mieć na uwadze, że na decyzje prokreacyjne wpływ ma szereg czynników wynikających z uwarunkowań kulturowych, społecznych, ekonomicznych, światopoglądowych, gospodarczych, a także sytuacji politycznej (Billari, Kohler 2004; Kohler, Billari, Ortega 2006; Goldstein, Sobotka, Jasilioniene 2009; Balicki 2010; Martyniak 2015). W związku ze wzrostem znaczenia polityki demograficznej, także w Polsce coraz większą wagę przywiązuje się do rozwiązania problemu małej liczby urodzeń. W 2015 roku Najwyższa Izba Kontroli sporządziła raport, z którego wynikało, że poparta badaniami naukowymi, ugruntowana wiedza na temat możliwości poprawy sytuacji demograficznej Polski nie jest wykorzystywana. Jednym z wniosków głównych było stwierdzenie, że kluczowe znaczenie dla zwiększania dzietności ma zapewnienie bezpieczeństwa ekonomicznego rodzin i tworzenie miejsc pracy dla ludzi młodych (NIK o polityce prorodzinnej... 2015). W związku z tym zwrócono uwagę przede wszystkim na instrumenty finansowe. Dokonując próby oceny polityki rodzinnej w Polsce przed 2014 rokiem, Durasiewicz (2014, s. 104) stwierdził, że świadczenia mają charakter selektywny, zależny od dochodu, co prowadziło do ich niskiej efektywności. Obciążenie finansowe rodziny związane z utrzymaniem i wychowaniem potomstwa jest również wyzwaniem dla państwa do tworzenia rozwiązań prawnych i systemowych, które zmniejszą koszty posiadania dzieci (Sleeboos 2003). Według wyników badań prowadzonych w Europie świadczenia proste i powszechne mogą prowadzić do wzrostu rozrodczości (, *Raport Instytutu...* 2015).

Odpowiedzią na zadania stawiane polityce rodzinnej było wprowadzenie w 2016 roku nowego instrumentu polityki rodzinnej – rządowego programu Rodzina 500+, który od 2015 roku był elementem szerokiej dyskusji społecznej oraz politycznej w Polsce. Najpierw funkcjonował on jako element kampanii wyborczej, a następnie

został wprowadzony na mocy Ustawy z 11.02.2016 roku o pomocy państwa w wychowaniu dzieci przez parlament Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2016, poz. 195). Świadczenie rodzinne w wysokości 500 zł miesięcznie przyznawane jest rodzicom lub opiekunom prawnym na drugie i kolejne dziecko, niezależnie od dochodu. Rodziny o niskich dochodach otrzymują wsparcie także dla pierwszego lub jedyne dziecko przy spełnieniu kryterium przeciętnego miesięcznego dochodu netto na osobę (800 zł lub 1200 zł w przypadku wychowywania w rodzinie dziecka niepełnosprawnego) (Wyjaśniamy krok po kroku 2017). Głównymi założeniami programu jest pomoc materialna dla rodzin z dziećmi, a także przeciwdziałanie spadkowi demograficznemu w Polsce. Według danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w sierpniu 2017 roku:

- wsparciem objęto ponad 3,996 mln dzieci do 18 lat, co stanowi 57,3% wszystkich dzieci w tym przedziale wieku,
- wsparcie trafia do 2,62 mln rodzin, z czego ok. 384 tys. to rodziny wielodzietne.

Świadczenie otrzymuje ponad 723 tys. rodzin z jednym dzieckiem, rodzin pobierających świadczenia z dwójką dzieci jest ponad 1,513 mln, z trojgiem dzieci – 307 tys., z czworgiem – 57 tys., z pięciorgiem – 14 tys., z sześciorgiem – 6 tys.

- wśród ogółu rodzin otrzymujących świadczenie wychowawcze na pierwsze dziecko wsparciem jest objętych 112 tys. rodzin wychowujących dziecko niepełnosprawne,
- prawie 60% rodzin otrzymuje świadczenie wychowawcze po uwzględnieniu kryterium dochodowego na pierwsze lub jedyne dziecko – to ponad 1,561 mln.

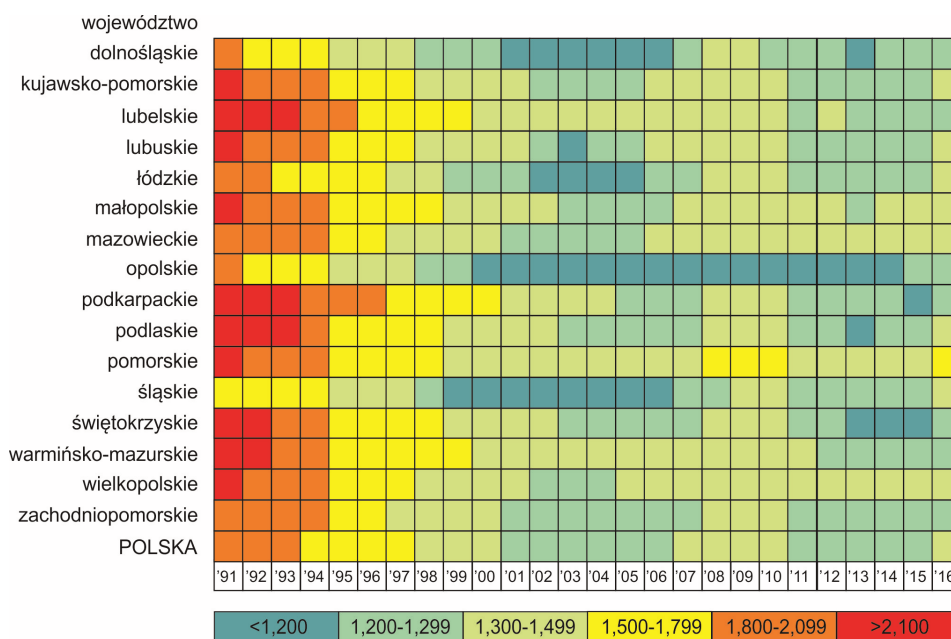
Od początku trwania programu do polskich rodzin trafiło ponad 33,2 mld zł, w tym w ramach świadczenia wychowawczego 32,8 mld zł, w ramach 500+ w pieczy zastępczej – 402 mln zł.

Celem artykułu jest ocena zmian liczby urodzeń w Polsce w kontekście rządowego programu Rodzina 500+. Przedział czasu, dla którego dokonano analizy danych, obejmuje w zasadniczej części lata 2014-2017, w nielicznych fragmentach dane pochodzą z okresu 1991-2016. Wybór tego okresu uzasadniony jest zakresem tematycznym artykułu. Dane z 2014 roku prezentują sytuację, w której rządowy program Rodzina 500+ nie był znany ogółowi społeczeństwa. Rok 2015 to czas ogłoszenia w kampanii wyborczej Prawa i Sprawiedliwości chęci wprowadzenia świadczenia 500 zł na dziecko. Natomiast 2016 to rok wprowadzenia programu oraz możliwości obserwowania pierwszych efektów w postaci zwiększonej liczby urodzeń pod koniec tego roku. Należy zaznaczyć, że dane dla 2017 roku obejmują pierwsze półrocze, co jest podyktowane ich dostępnością w trakcie przygotowywania artykułu. Obszar, dla którego dokonano analizy, obejmował Polskę w podziale na województwa.

Współczynnik dzietności w Polsce (według województw) w latach 1991-2016

Dla oceny początkowych efektów programu rodzina 500+ wykorzystano dane statystyczne dotyczące urodzeń w latach 2014-2017 oraz współczynnika dzietności w latach 1991-2016 w Polsce. Jak wspomniano, jednym z mierników, który ukazuje

sytuację demograficzną badanej jednostki terytorialnej, jest współczynnik dzietności. Według definicji oznacza on liczbę dzieci, które urodziłyby przeciętnie kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego (15-49 lat) przy założeniu, że w poszczególnych fazach tego okresu rodziłyby z intensywnością obserwowaną w badanym roku, tzn. przy przyjęciu cząstkowych współczynników płodności z tego okresu za niezmiennie (Pojęcia stosowane... 2017). Aby wykazać zróżnicowanie współczynnika dzietności w województwach w Polsce, wzorując się na pracy Szukalskiego (2014b), wyróżniono kilka klas, informujących o poziomie i zmianach współczynnika w czasie. W grupie o współczynniku dzietności $>2,100$ znajdują się województwa, których poziom dzietności zapewnia prostą zastępowalność pokoleń. Kolejna grupa, 1,800-2,099, to poziom zbliżony do współczynnika gwarantującego reprodukcję prostą. Dolna granica kolejnej wyróżnionej klasy to 1,500, czyli tzw. niska dzietność (ang. *low fertility*). Kolejne trzy grupy obejmują województwa o bardzo niskiej dzietności, która w szybkim tempie prowadzi do starzenia się społeczeństwa, a w konsekwencji do depopulacji (Szukalski 2014b). Przedstawiony rozkład współczynnika dzietności w województwach w Polsce w latach 1991-2016 pozwala stwierdzić, że w Polsce od początku nowego stulecia obserwowany jest kryzys demograficzny (ryc. 1).

Ryc.1. Współczynnik dzietności w Polsce w latach 1991-2016

Fig.1. The total fertility rate in Poland in the years 1991-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie Szukalski 2014b, s. 2

Analizując całościowo czasowy rozkład współczynnika dzietności, należy zauważyć, że na początku badanego okresu w 10 województwach był on na poziomie

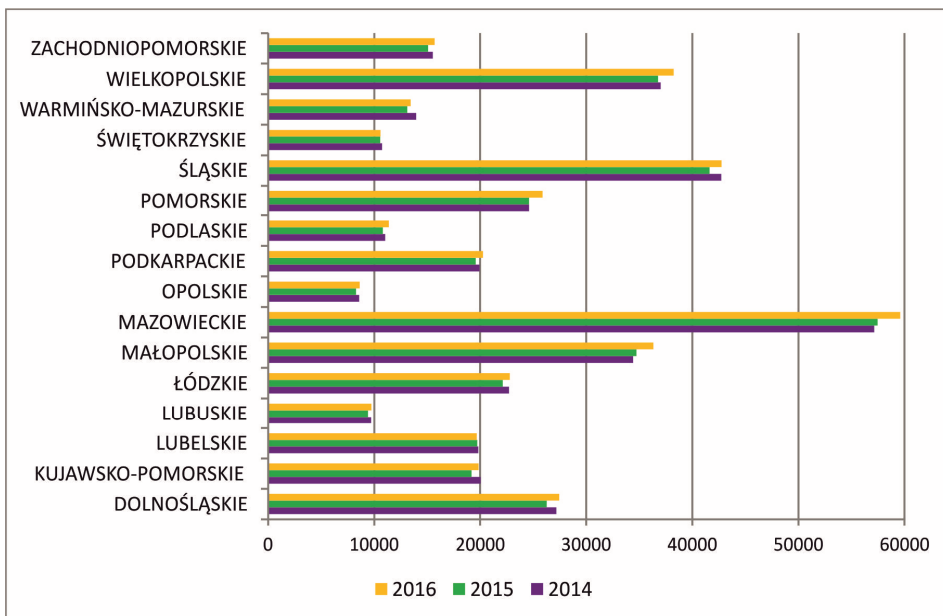
prostej zastępowalności pokoleń, a w 5 blisko tego poziomu. Jedynie województwo śląskie notowało współczynnik poniżej 1,800. Kolejne lata charakteryzują się spadkiem współczynnika dzietności, który wystąpił we wszystkich województwach, jednakże w różnym tempie.

Z początkiem pierwszej dekady XXI wieku ujawnił się duży spadek dzietności kobiet, 12 województw znajdowało się na poziomie najniższej z niskiej dzietności (Szukalski 2014a, 2014b). Podobną sytuację po latach wzrostu (2008-2009) obserwowano w większości województw od 2013 roku. W 2016 roku 8 województw zanotowało wzrost współczynnika dzietności w porównaniu do roku 2015. Rozkład przestrzenny współczynnika dzietności można przedstawić, wydzielając regiony o lepszej oraz gorszej sytuacji demograficznej. Na podstawie opracowania i analizy wyróżniono region o stosunkowo niskiej dzietności w południowo-zachodniej Polsce. Tworzą go województwa opolskie, śląskie, dolnośląskie. O ich niskiej skłonności do posiadania potomstwa decydowały wysoki poziom urbanizacji i szybkie podwyższanie się wieku wydawania na świat potomstwa (Szukalski 2015). Najdłuższy okres z najniższym współczynnikiem dzietności, a co za tym idzie najgorszą sytuację demograficzną, zauważyć można w województwie opolskim. Obserwuje się tam swoisty fenomen niskiej dzietności, uwarunkowany przemianami kulturowymi i zmianami w hierarchii wartości. Wśród badań celów i dążeń życiowych młodzieży wartości życia rodzinnego znajdują się na 3. miejscu, po miłości i przyjaźni oraz ciekawej pracy zgodnie z zainteresowaniami (Sołdra-Gwiżdż 2017, s. 44). Co ciekawe, jako dominujący model rodziny młodzi ludzie wskazują jednodzienny lub bezdzietny. Niekorzystne procesy związane ze spadkiem liczby urodzeń potęguje również niekorzystna sytuacja migracyjna (Sołdra-Gwiżdż 2014). Natomiast w województwie śląskim niską dzietność po 1990 roku w literaturze tłumaczy się oprócz czynników kulturowych działających w całym kraju przede wszystkim transformacją gospodarczą, której skutkiem był szybki wzrost bezrobocia, utrata pracy i źródła dochodu, brak poczucia bezpieczeństwa socjalnego, silnie odczuwane w najbardziej uprzemysłowionym regionie kraju (Runge 2010). Z drugiej strony, najkorzystniejsze wskaźniki dzietności na tle pozostałych województw zostały zanotowane w województwach pomorskim, wielkopolskim, mazowieckim oraz małopolskim. Województwa te w raporcie „Zróżnicowanie regionalne poziomu życia ludności w świetle wybranych wskaźników z badań Statystyki Publicznej” (2016) znalazły się wśród jednostek o najwyższym poziomie rozwoju gospodarczego. Charakteryzował je również wysoki syntetyczny wskaźnik poziomu życia ludności. Zarówno wskaźnik rozwoju gospodarczego, jak i poziom życia ludności największą wartość miał w województwie mazowieckim. Szukalski (2015) wskazuje również na tradycje wysokiej dzietności na tle kraju kilku regionów w województwach małopolskim (Sądeckizna) oraz pomorskim (Kaszuby).

Dynamika urodzeń w Polsce w latach 2014-2017

W 2016 roku urodziło się w Polsce 12 949 dzieci więcej niż w 2015 roku. Liczba urodzeń wzrosła z 369 308 do 382 257. Największe zmiany w liczbie urodzeń nastąpiły w województwach mazowieckim (wzrost o 2130), małopolskim (wzrost o 1610) oraz

wielkopolskim (wzrost o 1477). Analizując zmiany liczby urodzeń w latach 2014-2016, należy zauważyć, że w 2015 roku w 14 województwach zanotowano spadek urodzeń w stosunku do roku 2014, natomiast w 2016 roku tylko województwo lubuskie zanotowało spadek liczby urodzeń w porównaniu do roku poprzedniego (ryc. 2).

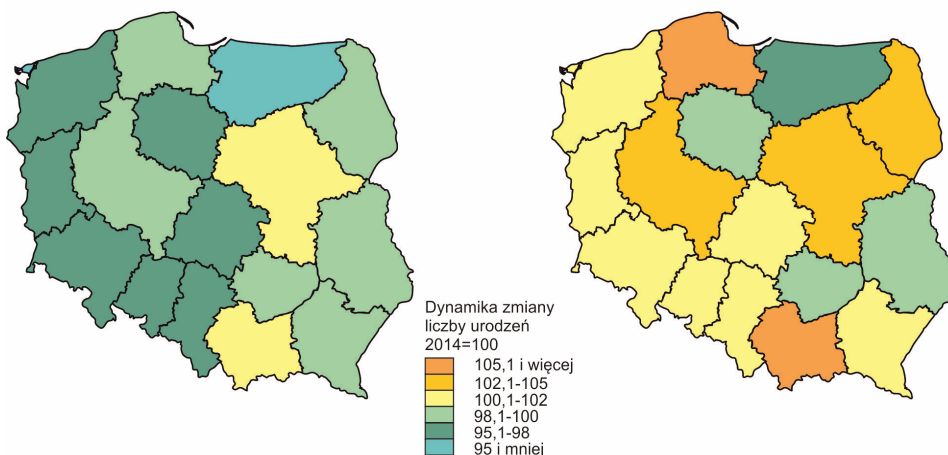
Ryc. 2. Liczba urodzeń w województwach w Polsce w latach 2014-2016
 Fig. 2. Number of births in voivodeships in Poland in the years 2014-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Oprócz liczb bezwzględnych, które mówią o wzroście lub spadku poziomu urodzeń, ważnym aspektem jest także dynamika liczby urodzeń w stosunku do lat poprzednich. Dynamikę urodzeń w latach 2015 i 2016 (przyjmując 2014 rok za bazowy) przedstawiono poniżej (ryc. 3). W 2015 roku dynamika spadku liczby urodzeń w 14 województwach w stosunku do roku 2014 wahała się w przedziale od 94% do 99,9%. Największy spadek nastąpił w województwie warmińsko-mazurskim. Wzrost liczby urodzeń wystąpił w województwach małopolskim oraz mazowieckim i mieścił się w przedziale 100,1-102%. Odnosząc dynamikę liczby urodzeń w 2016 roku do roku bazowego, w 4 województwach była ona niższa od 100%, co świadczy o spadku urodzeń. W województwach świętokrzyskim oraz lubelskim w latach 2015 oraz 2016 wystąpił podobny poziom urodzeń. Natomiast w województwach kujawsko-pomorskim oraz warmińsko-mazurskim zanotowano mniejszą dynamikę spadku liczby urodzeń. Największą dynamikę wzrostu zanotowano w województwach pomorskim oraz małopolskim, w których liczba urodzeń w 2016 roku stanowiła ponad 105% urodzeń z roku 2014. Dynamika w przedziale od 102,1 do 105% charakteryzowała województwa wielkopolskie, mazowieckie oraz podlaskie.

2015

2016

Ryc. 3. Dynamika zmiany liczby urodzeń w Polsce w latach 2014-2016

Fig. 3. Change in the number of births in Poland in the years 2014-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Mając na uwadze czas, jaki jest potrzebny, aby zauważyć efekty niektórych instrumentów polityki rodzinnej, a w szczególności pronatalistycznej, w kolejnym kroku analizy oprócz danych z lat 2014-2016 uwzględniono dane z okresu od stycznia do czerwca 2017 roku (dostępne w trakcie powstawania artykułu). Badając możliwość wpływu rządowego programu Rodzina 500+ na decyzje prokreacyjne, warto porównać liczbę oraz dynamikę urodzeń w odniesieniu do roku poprzedniego, co pozwoli na ocenę skali oraz tempa zmian po wejściu w życie ustawy o nowym świadczeniu rodzinnym, którego celem m.in. było podniesienie liczby urodzeń.

Liczba urodzeń w Polsce w pierwszej połowie 2016 roku była większa o 3459 niż w okresie od stycznia do czerwca 2015 roku. W pierwszym półroczu 2017 roku zanotowano 200 038 urodzeń, co oznacza, że urodziło się 14 400 dzieci więcej niż w analogicznym okresie 2016 roku (tab. 1). Świadczy to o bardzo dużym wzroście liczby urodzeń w pierwszych 6 miesiącach 2017 roku w stosunku do lat poprzednich. Analizując dane z 2016 i 2017 roku, warto zwrócić uwagę na województwa, w których różnice w liczbie urodzeń były największe: śląskie (wzrost o 1837), wielkopolskie (wzrost o 1561), małopolskie (wzrost o 1479), podkarpackie (wzrost o 1282), lubelskie (wzrost o 1055).

Dynamikę zmian liczby urodzeń w pierwszym półroczu w latach 2015-2017 przedstawiono w odniesieniu do 2014 roku (ryc. 4). W roku 2015 jedynie województwa mazowieckie oraz lubelskie zanotowały wzrost urodzeń, osiągając dynamikę ok. 101%. Pozostałe województwa mieściły się w klasach poniżej 100%, co oznacza, że nastąpił spadek liczby urodzeń. Najbardziej niekorzystna zmiana nastąpiła w województwach warmińsko-mazurskim oraz kujawsko-pomorskim. Mniejszą dynamikę spadku wykazywały województwa zachodniej Polski oraz województwa opolskie, śląskie, łódzkie (95,1-98%).

Tabela 1

Urodzenia w pierwszym półroczu w latach 2014-2017

Table 1

Births in the first half-year of 2014-2017

województwo	I-VI 2014	I-IV 2015	I-VI 2016	I-VI 2017
dolnośląskie	13 257	13 025	13 320	14 193
kujawsko-pomorskie	9 832	9 238	9 572	10 452
lubelskie	9 742	9 746	9 397	10 452
lubuskie	4 865	4 667	4 780	5 140
łódzkie	11 357	10 904	11 037	11 895
małopolskie	17 144	17 124	17 477	18 956
mazowieckie	28 006	28 268	29 303	30 252
opolskie	4 205	4 112	4 151	4 539
podkarpackie	9 871	9 690	9 737	11 019
podlaskie	5 473	5 405	5 538	6 050
pomorskie	12 149	12 103	12 725	13 708
śląskie	21 121	20 466	20 721	22 558
świętokrzyskie	5 289	5 275	5 158	5 441
warmińsko-mazurskie	6 898	6 507	6 576	7 230
wielkopolskie	18 316	18 136	18 557	20 118
zachodniopomorskie	7 706	7 513	7 589	8 035

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W 2016 roku 6 województw zanotowało wzrost liczby urodzeń w stosunku do 2014 roku. Największą dynamikę zanotowano w województwach pomorskim oraz mazowieckim (ok. 104%). Największa dynamika spadku liczby urodzeń (95,1-98%) miała miejsce w województwach warmińsko-mazurskim, kujawsko-pomorskim (była ona mniejsza niż w 2015 roku), łódzkim, świętokrzyskim oraz lubelskim (pogorszenie sytuacji w porównaniu do 2015 roku).

Znacząco odmiennie prezentuje się dynamika zmian liczby urodzeń w pierwszym półroczu 2017 roku w stosunku do pierwszego półrocza 2014 roku. Wszystkie województwa zanotowały dodatnią dynamikę zmian (powyżej 100%). Województwa świętokrzyskie, zachodniopomorskie, warmińsko-mazurskie oraz łódzkie zanotowały wzrost do 104%. Pozostałe województwa znalazły się w przedziale 105,1 i więcej. Największą wartość wzrostu liczby urodzeń zanotowało województwo podkarpackie – 113%.

By ułatwić porównanie danych statystycznych, w legendach map (ryc. 3. i ryc. 4.) zamieszczonych w niniejszym artykule zastosowano taki sam podział na klasy. Tabela 2 zawiera dane dotyczące dynamiki zmian liczby urodzeń w pierwszym półroczu 2017 roku w stosunku do urodzeń w okresie od stycznia do czerwca w latach 2014-2016. Posłużyły one zwróceniu uwagi na zróżnicowanie regionalne. Chcąc analizować dane pod kątem wprowadzenia programu rodzina 500+, należy się odnieść do roku 2016.

2015

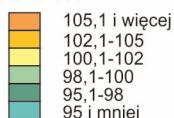
2016

2017

Dynamika zmiany liczby urodzeń w pierwszym półroczu
2014=100

Ryc. 4. Dynamika liczby urodzeń w Polsce w pierwszym półroczu w latach 2014-2017
Fig. 4. The dynamics of the number of births in Poland in the first half-year in 2014-2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Największą dynamikę wzrostu liczby urodzeń, a w związku z tym najkorzystniejszą zmianę, zanotowały województwa podkarpackie – 113,2% oraz lubelskie – 111,2%. Najmniejszą dynamikę wzrostu liczby urodzeń zanotowało województwo mazowieckie – 103,2%. Może to być spowodowane przez to, że w tym województwie rodzi się najwięcej dzieci w Polsce, więc dynamika nie może być bardzo wysoka. Natomiast największą dynamiką charakteryzują się województwa, w których liczba urodzeń w latach poprzednich była stosunkowo niska.

Warto zwrócić uwagę, że niezależnie od roku, który uznaje się jako bazowy dla określenia dynamiki zmian liczby urodzeń w pierwszym półroczu 2017 roku, w każdym z województw nastąpił wzrost, choć jego dynamika była zróżnicowana.

Tabela 2

Dynamika zmian liczby urodzeń w pierwszym półroczu roku 2017 w stosunku do lat 2014-2016

Table 2

The dynamics of changes in the number of births in the first half-year of 2017 compared to the years 2014-2016

województwo	I-VI 2014=100	I-VI 2015=100	I-VI 2016=100
dolnośląskie	107,1	109,0	106,6
kujawsko-pomorskie	106,3	113,1	109,2
lubelskie	107,3	107,2	111,2
lubuskie	105,7	110,1	107,5
łódzkie	104,7	109,1	107,8
małopolskie	110,6	110,7	108,5
mazowieckie	108,0	107,0	103,2
opolskie	107,9	110,4	109,3
podkarpackie	111,6	113,7	113,2
podlaskie	110,5	111,9	109,2
pomorskie	112,8	113,3	107,7
śląskie	106,8	110,2	108,9
świętokrzyskie	102,9	103,1	105,5
warmińsko-mazurskie	104,8	111,1	109,9
wielkopolskie	109,8	110,9	108,4
zachodniopomorskie	104,3	106,9	105,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Urodzenia w Polsce w latach 2014-2017 w kontekście „Prognozy ludności na lata 2014-2050”

Ostatnim, choć kluczowym, elementem analizy jest zestawienie liczby rzeczywistych urodzeń w stosunku do prognozowanej liczby urodzeń w dokumencie pt. „Prognoza ludności na lata 2014-2050” (tab. 3). Pierwszym faktem, który wynika z porównania, jest słaba trafność prognozy, która powstała w 2013 roku. W trakcie tworzenia przez specjalistów prognoz demograficznych analizowanych jest wiele aspektów, m.in. obecna sytuacja demograficzna, zachowania prokreacyjne społeczeństwa, przewidywane współczynniki dzietności.

W „Prognozie” założono, że przewidywana liczba urodzeń będzie mniejsza, niż okazało się w rzeczywistości. W roku 2014 różnica w skali Polski to +14 714 urodzeń, w 2015 roku +15 397, natomiast w 2016 roku +33 451. Oznacza to, że różnice stają się coraz większe. Dla 2014 roku oraz 2015 roku wynosiły one ok. 4%, dla 2016 roku – 8,75%. Duże zróżnicowanie można dostrzec również na poziomie regionalnym. Prognoza dla niektórych województw w 2016 roku zawiera niedoszacowanie rzędu 11%-12% (województwa opolskie, podlaskie, dolnośląskie, mazowieckie). Podobnie dla 2017 roku prognozowane jest, że w Polsce urodzi się 345 930 dzieci, natomiast do 30 czerwca urodziło się 200 038. Można więc szacować, że różnice pomiędzy prognozą a rzeczywistą liczbą urodzeń dla 2017 roku okażą się jeszcze większe niż dla roku 2016.

Tabela 3

Table 3

Urodzenia rzeczywiste a Prognoza ludności na lata 2014-2050

Real number of births and population forecast for 2014-2050

województwo	2014 r.				2015 r.				2016 r.				2017 r.
	urodzenia	prognoza	różnica		urodzenia	prognoza	różnica		urodzenia	prognoza	różnica		prognoza
			wartość	%			wartość	%			wartość	%	
dolnośląskie	27 174	25 144	2 030	7,5	26 258	24 674	1 584	6,03	27 452	24 312	3 140	11,44	24 124
kujawsko-pomorskie	20 031	19 359	672	3,4	19 190	19 031	159	0,83	19 840	18 789	1 051	5,30	18 669
lubelskie	19 828	19 287	541	2,7	19 715	18 962	753	3,82	19 666	18 720	946	4,81	18 592
lubuskie	9 716	9 476	240	2,5	9 420	9 267	153	1,62	9 734	9 101	633	6,50	8 999
łódzkie	22 704	21 767	937	4,1	22 113	21 307	806	3,64	22 794	20 945	1 849	8,11	20 729
małopolskie	34 419	33 625	794	2,3	34 721	33 148	1 573	4,53	36 331	32 780	3 551	9,77	32 596
mazowieckie	57 139	54 257	2 882	5,0	57 456	53 488	3 968	6,91	59 586	52 886	6 700	11,24	52 574
opolskie	8 593	7 932	661	7,7	8 289	7 703	586	7,07	8 634	7 513	1 121	12,98	7 383
podkarpackie	19 953	19 837	116	0,6	19 566	19 424	142	0,73	20 262	19 090	1 172	5,78	18 873
podlaskie	11 029	10 338	691	6,3	10 825	10 151	674	6,23	11 373	10 011	1 362	11,98	9 942
pomorskie	24 610	23 545	1 065	4,3	24 596	23 292	1 304	5,30	25 865	23 119	2 746	10,62	23 080
śląskie	42 720	41 373	1 347	3,2	41 611	40 280	1 331	3,20	42 742	39 376	3 366	7,88	38 766
świętokrzyskie	10 756	10 436	320	3,0	10 579	10 219	360	3,40	10 610	10 051	559	5,27	9 951
warmińsko-mazurskie	13 958	13 307	651	4,7	13 121	13 076	45	0,34	13 443	12 905	538	4,00	12 821
wielkopolskie	37 000	35 797	1 203	3,3	36 760	35 259	1 501	4,08	38 237	34 841	3 396	8,88	34 618
zachodniopomorskie	15 530	14 966	564	3,6	15 088	14 630	458	3,04	15 688	14 367	1 321	8,42	14 213
Polska	375 160	360 446	14 714	3,9	369 308	353 911	15 397	4,17	382 257	348 806	33 451	8,75	345 930

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz prognozy ludności na lata 2014-2050 GUS

Analizując skalę niedoszacowań zauważono, że są one duże w województwach, w których liczba urodzeń w skali kraju nie jest najwyższa. Województwo opolskie – podawane wyżej jako przykład regionu, którego sytuacja demograficzna jest najgorsza w kraju i dla którego prognozowano dalszy spadek liczby urodzeń – wykazuje największą rozbieżność, sięgającą w 2016 roku 13%. Ciekawym przykładem jest również województwo podlaskie, które według Badania Spójności Społecznej 2015 miało jeden z najwyższych współczynników poziomu życia. Poprawa sytuacji materialnej mogła więc doprowadzić do wzrostu liczby urodzeń.

Podsumowanie wyników i dyskusja

W związku z celem niniejszego artykułu należy stwierdzić, że rządowy program Rodzina 500+ może mieć wpływ na zwiększenie liczby urodzeń. Na podstawie przedstawionej analizy nie podejmujemy się oceny wagi programu jako czynnika decydującego o posiadaniu potomstwa. Jako instrument polityki rodzinnej świadczenie przyczyniło się niewątpliwie do podejmowania przez Polaków decyzji prokreacyjnych. W porównaniu do czasu, kiedy zostały wprowadzane inne narzędzia polityki rodzinnej, np.: wydłużenie urlopu macierzyńskiego, becikowe, urlop ojcowski, widać wyraźny, skokowy, wzrost liczby urodzeń. Należy wziąć pod uwagę możliwość kumulacji wymienionych instrumentów, które łącznie tworzą „klimat przyjazny rodzinie”. Po powyższym stwierdzeniu należy jednak przyznać, że nie jest to wniosek definitywny. Należy zdać sobie sprawę, że może on podlegać dyskusji, co niewątpliwie ma już miejsce nie tylko na gruncie naukowym, ale również społecznym czy politycznym.

Dane dotyczące urodzeń, w szczególności w roku 2016 oraz pierwszych sześciu miesiącach 2017 roku, wskazują na wyraźny wzrost liczby urodzeń w stosunku do lat wcześniejszych. Mając na uwadze prognozę ludności, przygotowaną zaledwie 3 lata wcześniej, w której zamieszczone przewidywania dotyczące urodzeń są rozbieżne ze stanem rzeczywistym, autor niniejszego opracowania uznaje za zasadne stwierdzenie, że świadczenie 500 złotych na dziecko było impulsem do podejmowania decyzji o posiadaniu potomstwa. Z pełnym przekonaniem można również stwierdzić, że na decyzje prokreacyjne ma wpływ szereg licznych czynników społecznych, kulturowych, ekonomicznych a także biologicznych. Jednocześnie zdając sobie sprawę z panujących zmian światopoglądowych, mających wpływ na opóźnianie zakładania rodziny i decyzji o posiadaniu dzieci, spadek częstości zawierania małżeństw i wzrost popularności związków nieformalnych, a co za tym idzie – deinstytucjonalizację i destabilizację rodziny (przejawiające się rosnącą liczbą separacji i rozwodów), o czym pisze m.in. Irena Kotowska (2014), należy stwierdzić, że nie mogła zajść tak szybka zmiana kulturowa, która spowodowałaby nagły wzrost liczby urodzeń, co jeszcze mocniej pozwala wnioskować, że wprowadzony w 2016 roku instrument finansowy stanowił bodziec do powiększenia rodziny.

Istotną kwestią w aspekcie programu Rodzina 500+ jest również kolejność urodzeń. Czynniki ekonomiczne mają bowiem większe znaczenie przy podejmowaniu decyzji o drugim i kolejnym dziecku. W przypadku pierwszego dziecka dominują

przesłanki światopoglądowe, chęć założenia rodziny czy poczucia bycia rodzicem. W Polsce spada odsetek kobiet młodych. Naszym zdaniem mniejsza liczba urodzeń w 2015 roku mogła być spowodowana wkroczeniem w wiek rozrodczy mniej licznych roczników kobiet, będących efektem niżu demograficznego lat 90. XX wieku. Moment wprowadzenia w życie ustawy o pomocy państwa w wychowaniu dzieci jest odpowiedni, aby wykorzystać potencjał rozrodczy licznych generacji kobiet, które urodziły się w latach 80. XX wieku (Szukalski 2016). Należy się zgodzić również ze stwierdzeniem, że zwiększona liczba urodzeń w pierwszych latach działania programu to efekt przyspieszenia urodzeń odłożonych w czasie – ze względu na niepewność funkcjonowania programu kobiety decydują się obecnie urodzić dziecko, które miały w planach, aby skorzystać ze świadczenia (Szukalski 2016, s. 2). Również z zagranicznych badań wynika podobny wniosek dotyczący urodzeń odłożonych w czasie. Na gruncie francuskim zbadano, że świadczenia finansowe nie tylko w postaci bezpośrednich wypłat, ale także ulg podatkowych mają duże znaczenie przy podejmowaniu decyzji o kolejnych dzieciach (Laroque, Salanié 2014).

Podsumowując niniejsze rozważania, należy stwierdzić, że program Rodzina 500+ jest odpowiedzią na potrzeby Polaków, wyrażone „Diagnozie Społecznej 2013”, w której mieszkańcy Polski wskazali, że nie decydują się na posiadanie dzieci z powodu trudnej sytuacji materialnej, braku pracy i niepewności zatrudnienia. Niewątpliwie jest to jeden z instrumentów, który może zachęcić do posiadania dzieci, a w szczególności więcej niż jednego. Należy się zgodzić z Damianem Puśleckim (2016), że program Rodzina 500+ powinno się potraktować nie jako główne narzędzie polityki rodzinnej, lecz jako istotny instrument wspomagający. Wypada podkreślić, że obok świadczeń finansowych przed polityką rodzinną stają również wyzwania poprawy dostępności miejsc opieki dla dzieci oraz stabilizacja pozycji kobiet na rynku pracy (Bojanowska 2016, s. 98).

Literatura

- Balicki J., 2010, *Uwarunkowania i skutki kryzysu demograficznego w Polsce*, Teologia i Moralność, 7, s. 17-32
- Bojanowska E., 2016, *Działania podejmowane przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w realizacji zadań polityki ludnościowej*. W: *Perspektywy demograficzne jako wyzwanie dla polityki ludnościowej Polski*, red. J. Hryniewicz, A. Portykowska”, Warszawa, s. 97-100
- Billari F. C., Kohler H.P., 2004, *Patterns of low and lowest-low fertility in Europe*, Population Studies, 58, 2, s. 161-176
- Björklund, A., 2007, *Does a family-friendly policy raise fertility levels?*, Stockholm
- Durasiewicz A., 2011, *Efektywność polityki rodzinnej państwa polskiego*. W: *Badania społeczne środowiska polityków społecznych*, red. K. Głębicka, M. Gagacka, Radom, s. 211-223
- Goldstein J., Sobotka, T., Jasilioniene, A., 2009, *The End of “Lowest-Low” Fertility?*, Population and Development Review, 35, 4, s. 663-699
- Holzer J.Z., 1970, *Demografia*, Warszawa

- Kohler H., Billari F., Ortega J., 2002, *The emergence of lowest-low fertility in Europe during the 1990s*, Population and Development Review, 28, 4, s. 641-680
- Kohler H., Billari F., Ortega J., 2006, *Low fertility in Europe: Causes, implications and policy options*. W: *The baby bust: Who will do the work*, red. F. Harris, s. 48-109
- Kotowska I., 2014, *Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków. Diagnoza społeczna 2013. Raport tematyczny*, Warszawa
- Laroque G., Salanié B., 2014, *Identifying the response of fertility to financial incentives*, Journal of Applied Econometrics, 29, s. 314-332
- Luci-Greulich A., Thévenon O., 2013, *The impact of family policies on fertility trends in developed countries*, European Journal of Population/Revue européenne de Démographie, 29, 4, 387-416
- Martyniak M., 2015, *Analiza wpływu wybranych czynników społeczno-ekonomicznych na poziom współczynnika dzietności w Polsce*. W: *Wybrane zastosowania narzędzi analitycznych w naukach ekonomicznych*, red. A. Prędki, Kraków, s. 81-90
- Pruszyński J., Putz J., 2016, *Efekt drugiego przejścia demograficznego na strukturę społeczeństwa w Polsce i związane z tym wyzwania*, Gerontologia Polska, 24, s. 127-132
- Puślecki D., 2016, *Polityka wsparcia rodziny czy stymulowanie wzrostu demograficznego w Programie Rodzina 500 plus*, Przegląd Politologiczny, 3, s. 79-92
- Runge A., 2010, *Procesy i struktury ludnościowe w województwie śląskim*. W: *Procesy i struktury demograficzno-społeczne na obszarze województwa śląskiego w latach 1988-2008*, red. J. Runge, I. Żurek, Katowice, s. 33-82
- Soldra-Gwiżdż T., 2014, *Wyjechać czy zostać? Rynek pracy a aspiracje zawodowe i edukacyjne, plany i dążenia życiowe opolskiej młodzieży*. W: *Youth Policy: Problems and Prospects*, red. S. Schhudlo, P. Długosz, Drohobycz – Przemysł
- Soldra-Gwiżdż T., 2017, *Czy „pułapka niskiej dzietności” w województwie opolskim? Perspektywa socjologiczna*, Studia Ekonomiczne”, 309, s. 39-48
- Raport Instytutu Ordo Iuris. Jakiej polityki rodzinnej potrzebuje Polska?*, 2015, red. O. Szczypiński, K. Dobrowolska, T. Zych, Warszawa
- Szukalski P. 2014a, *Regionalne zróżnicowanie kalendarza płodności we współczesnej Polsce*, Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje, 27, s. 55-73
- Szukalski P., 2014b, *Obszary niskiej dzietności w Polsce*, Demografia i Gerontologia Społeczna. Biuletyn Informacyjny, 4, s. 1-4
- Szukalski P., 2015, *Przestrzenne zróżnicowanie dzietności w Polsce*, Wiadomości Statystyczne, 4, s. 13-27
- Szukalski P., 2016, *Czy „Rodzina 500+” zmieni sytuację demograficzną Polski?*, Demografia i Gerontologia Społeczna. Biuletyn Informacyjny”, 1, s. 1-5

Badanie Statystki Publicznej 2015, GUS.

NIK o polityce rodzinnej. Informacja o wynikach kontroli. Koordynacja polityki rodzinnej w Polsce, 2015. <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-polityce-prorodzinnej.html>, z dnia: 22.12.2017

Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, 2014, Warszawa

Zróżnicowanie regionalne poziomu życia ludności w świetle wybranych wskaźników z badań Statystyki Publicznej, GUS, 2016. http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/lodz/ASSETS_referat_zroznicowanie_regionalne_poziomu_zycia.pdf, z dnia: 22.12.2017

Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci. Dz.U.2016, poz. 195

Baza danych Demografia GUS. www.stat.gov.pl, z dnia: 12.12.2017
Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, 2017, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej> z dnia 8.12.2017
Sleebos J., 2003, *Low fertility rates in OECD countries: facts and policy responses*, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, 15, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/568477207883.pdf?expires=1554988065&id=id&accname=guest&checksum=A11908C5B573D754AF5FE9BEDAF2B6> z dnia: 10.12.2017
Wyjaśniamy krok po kroku, 2017, www.gov.pl/web/rodzina/wyjasniamy-krok-po-kroku dostęp: 11.12.2017

Summary

The adverse demographic situation in Poland is from the mid-1990s, set the next consecutive governments the challenge of creating family policy instruments that would be beneficial for increasing the number of births. In February 2016, the government of the Republic of Poland introduced a law on state aid in the upbringing of children. The aim of the article is to assess the changes in the number of births in Poland in the context of the government program Rodzina 500+. The time range for which the data was analyzed covers the years 2014-2017, in few fragments the data came from the period 1991-2016. In this article was selected a region with relatively low fertility in south-western Poland (Opolskie, Śląskie and Dolnośląskie). On the other hand, the best fertility rates have been recorded in the Pomorskie, Wielkopolskie, Mazowieckie and Małopolskie. In 2016, over 12,000 children were born in Poland more than in 2015. The largest changes in the number of births occurred in the Mazowieckie, Małopolskie and Wielkopolskie. The article presents the dynamics of the change in the number of births, and compiled the actual number of births with the Central Statistical Office's population forecast for 2014-2050. As a result of the comparisons, the estimated number of births for all voivodeships in Poland was underestimated. In response to the aim of the article, in the author's opinion, the government program Rodzina 500+ has an impact on increasing the number of births. An author agrees with the statement of other authors that the increased number of births in the first years of the program's operation is the effect of accelerating births postponed. The government program Rodzina 500+ should be treated not as the main tool of family policy but as an important supporting tool.